

Tıp Eğitimi Ve Hekimlik Dilimiz Nasıl Türkçeleşti?

Prof. Dr. Sabri Kemahlı

Yeditepe Üniversitesi Tıp Fakültesi.

ÖZET: Prof. Dr. Bahtiyar Demirağ (1910-1981) Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği/Anabilim Dalının Prof. Dr. Albert Eckstein 'dan sonraki başkanı olup aramızdan ayrıldığı 1981 yılına kadar bu görevini sürdürmüştür.

Anahtar Sözcükler:

Tıp Eğitimi,
Hekimlik Dili

Keywords:

Medical Education,
Medical Jargon

Bahtiyar Demirağ, yaşamını çocuk hekimliğine adanmış ve Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları kliniğinin halen içinde bulunduğu binasının yapımı ve kliniğin gelişmesi için olağanüstü bir çaba göstermiştir.

Öğrenciliğimde tanıdığım ve daha sonra uzmanlık eğitimini kliniğinde yaptığım Prof. Demirağ bir Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Kitabı yazıyordu. Anabilim dalındaki diğer öğretim üyeleriyle sürekli olarak bu kitap üzerinde çalışıyor, yazılmış bölümler sürekli gözden geçiriliyordu. Ancak kitap bitmiyordu. Nedeni de Bahtiyar Demirağ'ın dil konusundaki titizliği idi. Sürekli olarak daha öz bir Türkçe ile yazılması için uğraş veriyordu. Bu nedenledir ki kitabı ancak ölümünden sona yayınlanabildi.

Prof. Dr. Bahtiyar Demirağ'ı aramızdan ayrılışının 34. Yılında, hekimlik dilimiz ve Türkçe tıp eğitimine nasıl geldiğini gözden geçirerek anıyorum.

Ülkemizdeki Tıp Fakültelerinin büyük bölümünde tıp eğitimi Türkçe verilmektedir ancak bu aşamaya gelmek kolay olmamıştır. İstanbul'da 1827'de açılan Tıphane-i Amire ve daha sonra açılan Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane'de eğitim Fransızca olarak başlamış olsa da II.Mahmut asıl amacının zamanla Türkçe eğitime geçmek olduğunu belirtmiş ve 1870 yılında büyük uğraşlardan sonra gerçekleşmiştir. Bu arada Türkçe-Osmanlıca önemli tıp kitapları yazılmış ve çeviriler yapılmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra başlatılan Dil Devrimi ile hekimlik terimlerinin Türkçeleştirilmesi için bireysel çabalar yanında Türk Dil Kurumu çatısı altında da önemli çalışmalar yapılmıştır.

Dilin insan yaşamındaki ve dolayısıyla bilim yaşamındaki yeri tartışılmaz. Atatürk döneminden başlayarak tıp dilinin Türkçeleştirilmesi konusunda çok çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde Türkçe tıp eğitiminin geleneğinin olması bu çalışmaları büyük oranda kolaylaştırmıştır. Ancak kendi dilimizde tıp eğitimine geçilmesi çok kolay olmamıştır.

Bilimde ilerlemeyen ulusların bilim dilini ilerletmeleri de olanaklı değildir. Orta çağlarda Ortadoğu, bilim dünyasının merkezi konumundaydı. Bu dönemde İbn-i Sina'nın yaptığı "El Kanun fi't Tıp" Arapçadan batı dillerine çevrilip, dört yüz yıl tıp fakültelerinde kullanılmıştır. Osmanlı döneminde de bilim dili Arapça idi.

SUMMARY: Medical education is delivered in Turkish in the vast majority of medical schools in Turkey. When the first modern school was opened in 1827 the medium of education was French. However the aim of Sultan Mahmut II. was to proceed to education in Turkish language. This was succeeded only in 1870 after many struggles. During this time many medical textbooks were written in and translated into Turkish. After the proclamation of Republic in 1923 a movement was started to create and use Turkish words instead of words of foreign origin. Turkish words for many medical terms are suggested, and are used.

Osmanlı Devletinde Tıp Eğitimi ve Dili:

Selçuklulardan başlayarak Osmanlı döneminde tıp eğitimi Tıp Medreselerinde verilmiştir. Bunlar arasında Kayseri Gevher Nesibe Medresesi, Sivas'taki Gök Medrese ile İstanbul'daki Süleymaniye Medresesi en bilinen örneklerdir. Bu medreseler genellikle Bimarhane ya da Darüşşifalarla bir arada bulunmakta ve eğitimin bir bölümü hasta başında verilmekteydi. En gazla 8 öğrenci ve 1-2 asistandan oluşan sınıflarda konuların tartışılarak öğrenilmesi yöntem olarak benimsenmişti ve Hipokrat, Galen, İbn-i Sina ve

Razi'nin kitapları okutulmaktaydı.

Ülkemizde çağdaş anlamdaki ilk tıp fakültesi Tıphane-i Amire adıyla İstanbul'da 14 Mart 1827'de eğitime başlamıştır. Özellikle ordu için hekimler yetiştirmek amacıyla yönelik kurulan bu okulun açılışı hakkında Padişah II. Mahmut, sadrazama yazdığı mektupta şöyle der: "Biz gerek askerimiz gerekse memleketimiz için iyi hekimler yetiştirip sağlık hizmetin gerekli olduğu yerlerde görevlendirmeli ve tıp bilimini kendi dilimizde öğretebilmek için gerekli kitapların yazılmasına çaba göstermeliyiz".

Tıphane-i Amire'nin ilk müdürü Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi daha önce de bir tıp okulu kurulması için çalışmış ve ilk olarak 1805 yılında Hekimbaşılığı döneminde, Kasımpaşa'daki tersanede gemilere cerrah yetiştirmek için eğitim dili İtalyanca olan Spitalya adlı küçük bir okul kurdu muştur. Tersane Tıbbiyesi de denilen bu okul 1822'de bir yangınla kül olmuştur. 1805 yılında III.Selim Kuruçeşme'de dil, edebiyat, matematik eğitimi veren Rum okulunda tıp eğitimi verilmesini de desteklemiş ancak Mora isyanı sonrasında bu okul kapatılmıştır. Tıp eğitimine emek veren bir başka hekim Şanizade Ataullah Efendidir.

Tablo:1 Tıphane-i Amire'de Eğitim Programı:

YIL				
1	ARAPÇA	FRANSIZCA	FİZİK	KİMYA
2	FRANSIZCA	ANATOMİ	ZOOLOJİ	BOTANİK
3	GENEL SAĞLIK	ASKERİ CERRAHİ		
4	DAHİLİYE	HARİCİYE (CERRAHİ)	KADIN-DOĞUM	

Tablo 2: 1870'lerde Amerika Birleşik Devletlerinde tıp eğitim programı:

YARIYIL					
1	ANATOMİ	FİZYOLOJİ	PATOLOJİ	KİMYA	FARMAKOLOJİ
	CERRAHİ	İÇHASTALIKLARI	ÇOCUK S.H.	KADIN-DOĞUM	
2	AYNI DERSLERİN TEKRARI				
3-8	USTA-ÇIRAK EĞİTİMİ				

Medreseden sonra Mühendis mektebini ve Süleymaniye Tıp Medresesini bitiren Şanizade çok yönlü bir Osmanlı aydınıdır. Matematik kitabı çevirmiş, Cemiyet-i İlmiye adlı bir dernekte gençlere dersler vermiştir. En önemli yapıtı Hamse-i Şanizade adlı 5 ciltlik tıp kitabı olup bin sayfayı aşkın bu kitap Anatomi, Fizyoloji, Hekimlere Pratik Bilgiler, Cerrahi ve Bitkilerden İlaç Yapımına ilişkin birer ciltten oluşuyordu. Bu kitap yazarın ölümünden sonra açılan tıbbiyede bir süre temel eğitim kitabı olarak kullanılmıştır. Kitaptaki Türkçe tıp terimleri 1870'ten sonra yerleşen Türkçe tıp eğitiminin temelini oluşturmuştur.

Tıphane-i Amirede eğitim 4 yıldır. İlk yıl Arapça, Fransızca, fizik, kimya; ikinci yıl Fransızca yanında anatomi, zooloji, botanik; üçüncü yılda genel sağlık ve askeri cerrahi; son sınıfta ise dahiliye, hariciye ve kadın-doğum dersleri yer alıyordu. Bu, çağı için son derece ilginç ve ileri bir eğitim programı idi. Temelde Fransız ve Alman tıp okullarındakine benzer bir eğitim idi. Tıphane-i Amire'dekine benzer bir disiplin temelli eğitim programı ABD'de 1870'lerden sonra oluşturulmuştur. ABD'de tıp eğitiminin çağdaş anlamda yenilenmesi ise 1910'da Flexner raporundan sonra gerçekleşmiştir.

1831'de yalnızca cerrah yetiştirmek üzere Cerrahane-i Mamure kuruldu, daha sonra bu okullar birleştirildi; bu dönemde II. Mahmut Avrupa'daki tıp fakülteleriyle yarışabilecek bir bina yapılmasını emretti. 1839 yılında şimdi Galatasaray Lisesinin bulunduğu yerdeki eski Enderun Mektebi, tıp fakültesi olarak düzenlendi. Klinikler, poliklinikler, öğrenci yatakhaneleri, derslikler düzenlendi; çok gelişmiş bir botanik bahçesi ve müze oluşturuldu. Fizik ve kimya laboratuvarları, kütüphane, bir basımevi kuruldu. Galatasaray'a taşınan bu okulun adı da Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane olarak değiştirildi. "Adliye" adı, 'Adli' takma adıyla (mahlasıyla) şiirler yazan II. Mahmut'a saygı ifadesi olarak eklenmiştir. Okulun başına

Viyana'dan Profesör Bernard getirilmiştir. Padişah, ölmeden bir ay önce okulun açılışında tıp eğitimini önemine işaret etmiş ve Fransızca olarak başlanan eğitimin daha sonra Türkçe yapılması konusundaki isteğini belirtmiştir. "Burada fenni tıbbi Fransızca olarak tahsil edeceksiniz. [...] Sizlere Fransızca okutmaktan benim muradım Fransızca tahsil ettirmek değildir. Ancak, fenn-i tıbbi öğredüp, refte refte kendi lisanımıza almaktır."

Padişah, eğitimin neden Fransızca başlayacağını açıklarken Avrupalıların önceleri Arapça yazılmış kitapları dillerine çevirip kullandıklarını ancak zamanla bilimsel gelişmelere göre kendi yapıtlarını ortaya koyduklarını, eğitimi de bunlara göre yaptıklarını belirtmekte ve Arapça kitapların batı dillerindekilere göre eksik olduklarını vurgulamaktadır. Bu yeniliklerin Arapça kitaplara eklenmesinin hem zaman alacağını hem de öğrencilerin en az 10 yıl Arapça öğrenmesi gerektiğini ve ülkenin hekim gereksinimini göz önüne alarak bu yolu seçtiğini anlatır. Sonuçta "bir yandan ordu ile ülkenin gereksinim duyduğu yetenekli hekimleri yetiştirip gerekli hizmetlerde kullanırken, bir yandan da sağlık bilimini tümüyle dilimize alıp, gerekli yapıtları Türkçe olarak ortaya koymaya çalışıp çaba göstermemiz gerekmektedir" demiştir.

II. Mahmut Fransa'dan davet ettiği Dr. Bernard'ı öğrencilere göstererek şunu demiştir:

"İşte bu adamdan ve diğer hocalarınızdan tıp bilimlerini öğrenmeye ve Türkçeye kazandırmaya gayret edin. Zira tabip sıfatı ile yabancı ülkelerden bir takım durumu belirsiz kişilerin ülkemize gelmesinden ve şuraya buraya sokulmasından hoşnut değilim". Bu sözlerin günümüz koşullarında bir kez daha değerlendirilmesinde yarar olduğunu düşünüyorum.

Okulda dahiliye ve cerrahi hocalığı yapan

Dr. Bernard ve Hekimbaşı Abdülhak Molla Avrupa'dakine benzer bir tıp eğitimi kurmak için çalışmalarına başladılar. Anatomi derslerinde kadavra kullanımı için izin alınarak 1841'de uygulamalara başlandı. Her gün profesörler sırayla hasta bakıyorlardı. Yılda 15.000 hasta bakılıyor, 3.000 çocuk aşılanıyordu. Bu yıllarda İstanbul'un nüfusu 600 000-650 000 kadar olduğu düşünülürse sayının önemi daha iyi anlaşılır. Ameliyatlar yapılıyor, modern asepsi ve anestezinin henüz uygulamadığı bir dönem olması nedeniyle bunlara ilişkin komplikasyonlar sık görülüyordu. Ameliyat ağrısını duymamaları için hastalara bazı bitkilerden elde edilen uyuşturucular veriliyordu. Dr. Bernard 5 yıl içinde 4 Fransızca kitap yazdı, bunlardan biri Türkçeye çevrildi. "Farmakope ve Kodeks" adlı bu kitap ile Osmanlı devletinde ilk kez ilaç kullanımının kuralları konmuş oldu. "Oskültasyon ve Perküsyonun Esasları" adlı Fransızca kitabı da önemi yapıtlarındandır. Bu dönemde tıp okulunda hasta başında ders anlatma yöntemi yerleşmiştir.

Galatasaray Tıbbiyesinde eğitim 6 yıldır. Galatasaray Tıbbiyesinin binaları, düzeni ve her gereksinimin düşünülmesi okulu gezen yabancılarda da hayranlık uyandırıyor. Ancak okul 1848'de bir yangın ile kül oldu. Bu olaydan sonra Tıbbiye Haydarpaşa'daki yeni binasına geçene kadar 55 yılda (1848-1903) yedi kez yer değiştirdi. Galatasaray'daki bina onarıncı Tıbbiye bir ara oraya döndü ama bu kısa süreli oldu; yeni kurulan Mekteb-i Sultani'nin buraya yerleşmesine karar verilince 1874'te buradan kesin olarak ayrıldı.

Bu okulda tıp eğitiminin Fransızca yapılması Müslüman Türk öğrencilerin başarısız olmasına ve mezunların çoğunluğunu gayrimüslimlerin oluşturmasına yol açtı. Ayrıca 1827-1866 arasında çok az hekimin mezun olması nedeniyle

Kırım Savaşında ordu için yurt dışından hekim

getirilmiştir.

Eğitimin Fransızca yapılması, eğitim kadrosunun ve önemli sağlık kurumlarının yabancıların ve gayrimüslimlerin eline geçmesine neden olmuştu. Tıp öğrencilerinin yemek, yatak, giysi, kitap gereksinimlerinin karşılanması, hatta öğrencilere maaş bağlanmasına karşın ülkenin hekim açığı kapatılamıyor, Tıbbiye, kurucusu II. Mahmut'un gösterdiği hedeflere doğru ilerleyemiyor, Türkçe tıp kitabı yazılmıyordu. Çözümün Türkçe eğitim olduğunu gören öğretim üyeleri 1857'de yetenekli öğrencileri bir araya getirerek geleceğin hocalarını yetiştirecek bir "Mümtaz Sınıf" kurdular. Bu sınıfın öğrencileri hocalarıyla birlikte Fransızca kitapları Türkçeye çevirmeye ve Türkçe tıp terimleri oluşturmaya başladılar.

Bu dönemde hekimlik yabancılara ve gayrimüslimlere ait bir meslekti. Türkler bilimsel derneklerden adeta dışlanıyordu. Padişahın emriyle 1856'da kurulan Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'nin 39 kurucusundan hiç biri Türk değildi; 1906 yılında 288 üyesinin yalnızca 17'si Türk-Müslüman idi. Derneğin üyeleri eserlerini Fransızca yazıyor ve Fransızca bir tıp dergisi (Gazette Medical d'Orient) yayınlıyorlardı. 1857'den başlayarak 75 yıl süreyle yayınlanan bu dergide Osmanlı ülkesindeki sağlık sorunları ve tıp eğitiminin düzenlenmesine ilişkin İstanbul'da çalışan yabancı ve gayrimüslim hekimlerin görüşleri yansıtılırdı. Tıp eğitiminin Türkçeleştirilme çalışmaları bu hekimlerin egemenliklerini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya getirdi ve Fransızca eğitimi sürdürmek istediler. Türkçenin tıp eğitimi için yetersiz olduğunu, bilim dili olamayacağını, Türklerin hekimlik gibi güç bir mesleği öğrenemeyeceklerini öne sürdüler. Beyoğlu'nda yayımlanan Fransızca gazetelerde, öğretimin Türkçe yapılamayacağı görüşünü savunan yazılar yazarak hekimliğin "yavan, ilkel bir dil olan Türkçe ile" anlatılmayacak ölçüde yüksek bir bilim olduğundan söz ettiler. Bunu desteklemek için yüzyıllardır medreselerde

Arapçanın, yeni kurulan Mekteb-i Sultani’de de Fransızcanın eğitim dili olarak seçildiğini örnek gösteriyorlardı. “Oralarda durum böyleyken Tıbbiyede Türkçe eğitim yapılabilir mi?” diyerek Padişahı etkilediler ve sonunda amaçlarına ulaştılar; Mümtaz Sınıf kapatılarak öğrencileri diğer sınıflara dağıtıldı. Ama tıbbiyelilerin çabaları bitmedi. Mümtaz Sınıf’tan yetißen Dr. Kırımlı Aziz Bey önderliğinde bir grup gizlice Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye adlı bir dernek kurarak Türkçe tıp eğitimine geçilmesi ve Türk tıp dilinin oluşturulması için gizli toplantılar, çalışmalar yaptılar. Toplumda ulaşabildikleri kesimlere bu işin önemini aktardılar. Tıbbiye Matbaası Müdürü Hacı Arif Bey tıp terimlerini Türkçeleştirmeye çalışan öğrencilere Fransızca tıp sözlüğü ve kitaplara alabilmeleri için önemli miktarda para yardımı yaptı ve gizlice toplanıp çalışabilmeleri için Eyüp’teki Beşirağa Medresesinde onları ağırladı.

Namık Kemal, 1866 yılında Tasvir-i Efkâr gazetesinin 37. Sayısında yazdığı “Türkçe Tababete Dair Makale-i Mahsusa” başlıklı yazıda Türkçe tıp eğitimini savunarak, “yeterince bilinmeyen bir dilde yapılacak öğretimin eksik kalacağına” değinmiş, başlangıçta Avrupa’da öğretimin Latince olduğunu, sonraları her ulusun öğretimi kendi dilinde yapmaya başladığını belirttiikten sonra “bizde de tıp öğretiminin Türkçe olarak yapılması” gereğini vurgulamıştır.

Kırımlı Aziz ve arkadaşları “Ülkenin hekim gereksinimi ancak Türkçe eğitimle giderilebilir” konulu dilekçelerini Tıbbiye hocalarından otuzuna imzalatmayı ve 1867’de Türkçe eğitim verecek olan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye adlı ayrı bir tıp okulu kurduğunu başardılar. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane binası içinde kurulan bu okul bir süre sonra Kadırga semtinde ayrı bir binaya taşındı ve halk arasında Sivil Tıbbiye olarak adlandırıldı..

Tıp eğitimini Türkçeleştirilmesine kendini

adayan Dr. Kırımlı Aziz Bey Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Reisi (dekanı) oldu. Kendisinin bir başka özelliği Kızılay’ın kuruluşunda da çalışmış ve halen kullanılan Kızılay amblemini çizmiş olmasıdır. Kırımlı Aziz Bey yeni açılan Tıbbiyede İç Hastalıkları ile kimya ve fizik, daha sonra da patoloji (Emrâz-ı Umûmiye) derslerini vermiştir. Kendisinin yazdığı Kimya-yı Tıbbi adlı kitap iki özelliği ile öne çıkmaktadır. Birincisi Kimya Tarihine önemli bir yer ayrılması, ikincisi de Fransızca ve Latince harf ve terimlere hiç yer verilmeden Türkçe, daha doğrusu Osmanlıca, terimlerin ve Osmanlı harfleriyle element sembollerinin kullanılmış olmasıdır. Bunun yanında bir Patoloji kitabını da Osmanlıcaya çevirip İlm-i Emraz-ı Umumiye adıyla yayınlamıştır.

Sivil tıp okulunun Türkçe tıp eğitimindeki başarısı bu eğitimi savunanları haklı çıkarmıştı. Böylece II.Mahmut’un 1827’deki hedefine 1870 yılında, ulaşıldı.

Türkçe tıp eğitiminin başlamasıyla hızla Türk öğretim üyeleri yetişti, Türkçe yazılı eserler hızla arttı, 13 yıl içinde 62 kitap basıldı. Kırımlı Aziz ve arkadaşlarının kurduğu Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmani dönemin en önemli tıp sözlüğü olan Nysten’in Dictionnaire de Medecine’indeki tüm terimlere karşılık bularak 1873 yılında 640 sayfalık Lugat-ı Tıbbiye’yi yayınladı. 1902’de bu geliştirilerek 1253 sayfalık Lugat-ı Tıp çıkartıldı. Birçok bilimsel dergiler çıkartılmaya başlandı. Halkın sağlık alanında bilgilendirilmesi yönelik kitapçıklar da ancak Türkçe tıp eğitime geçildikten sonra hazırlanabildi. Ancak reçeteler uzun yıllar boyunca Fransızca olarak yazıldı. Fakültenin gelişiminde önemli bir aşama 1898 yılında Gülhane Askeri Rüştiyesinin hastaneye çevrilerek uygulama hastanesi yapılmasıdır. 1908 yılında Kadırga’daki sivil tıbbiye İstanbul Darülfünununa bağlı Tıp Fakültesi ilan edildi, 1909 yılında da Askeri Tıbbiye bütçesi Tıp Fakültesininkine eklenerek Haydarpaşa’daki

bina ve hastanesiyle birlikte Darülfünun Tıp Fakültesine verildi ve yeni yapı Darülfünun-u Osmani Tıp Fakültesi adını aldı.

Mütareke yıllarında , İstanbul işgal altındayken yabancı ve gayrimüslim hekimler, yabancı dilde eğitime geri dönülmesi için çalışmalar yaptılarsa da Cumhuriyet'in ilanı ile bu hayalleri gerçekleştiremedi. Öte yandan da 1870'te Tıp eğitiminin Fransızca ile yapılması kaldırılmasına karşın Türk tıp dili ödünçlemelerden arındırılamamıştır.

Bir avuç genç hekimin öncülüğüyle 1870 yılından beri ülkemizde Türkçe tıp eğitimi yapılmasının ne kadar önemli olduğunu görmek için çevremize bir bakmak yeterlidir: Bugün hemen tüm Ortadoğu ülkelerinde, yalnızca tıp değil, tüm yüksek öğrenim İngilizce ya da Fransızca yapılmaktadır. Bunu iki istisnası Suriye ve İran'dır.

Suriye'de Arapça tıp eğitim yapılmasının önemli bir nedeni Haydarpaşa Tıbbiyesi öğretim üyelerinin 1903'te kurdukları Şam Tıbbiyesidir. Osmanlı Devletinin ikinci tıp fakültesi olarak kurulan Şam Tıp Fakültesinde dersler Türkçe/Osmanlıca idi. I. Dünya Savaşı ve işgal sırasında okul bir süre Beyrut'ta eğitim vermiş, bir süre kapanmış ve savaşın bitmesinden ve Suriye Devletinin kurulmasından sonra yine Şam'da eğitime başlamıştır. Bu dönemde Fransız mandası altında bulunan Suriye'de tıp fakültesini yeniden açan Fransız otoritelerinin, eğitim dilinin Fransızca olması isteğine direnen öğretim üyeleri o güne kadar eğitimi Türkçe verdiklerini ve ellerinde Türkçe/Osmanlıca kitapların da olması nedeniyle bunda böyle eğitimi kendi dilleri olan Arapça yapma konusunda kararlı bir tutum izlemişler ve bunu başarmışlardır.

Diğer Arap ülkelerinde, yalnızca eğitim değil, hastanelerdeki hasta dosyalarının bile İngilizce olmasından çıkarılacak çok dersler vardır.

Cumhuriyet Dönemi:

Büyük Atatürk'ün ve genç Cumhuriyet'in Hitler Almanya'sından kaçan Yahudi öğretim üyelerine kapıları açması ile Türk üniversite yaşamı ve tıp eğitimi ayrı bir aşamaya gelmiştir. Bu Alman öğretim üyelerinin sözleşmelerinde, derslerinde çevirmen kullanabilecekleri, ancak 3 yıl içinde Türkçe ders verecek duruma gelmeleri hükmü yer almaktaydı. Bu koşul, ülkemize gelen yabancı öğretim üyelerinin dilimizi öğrenerek halkla kaynaşmasına ve toplum içi önemli çalışmalar yapmalarına da büyük kolaylık sağlamış ve böylece, ülkemizde bilimin gelişmesine yardımcı olmuştur.

Hekimlik dili konusunda bundan sonraki atılım ve gelişmeleri satırbaşlarıyla şöyle sıralayabiliriz:

1928'de yazı devriminden sonra 1932'de Türk Dil Kurumunun kurulması ve bunu izleyerek gerçekleştirilen Türk Dil kurultayları ile dilimizin yabancı sözcüklerden arındırılarak Türkçe karşılıklarının bulunması çabalarına başlanmış, 1937-38 yıllarında terimlerin Türkçe karşılıkları çalışmaları başlamıştır.

Konunun öncülerinden sayılabilecek olan Dr. Kemal Cenap Berksoy İnsan Teşrih Modeli – Erkek ve Kadın adlı yapıtında (1934) vücut organlarına Türkçe karşılıklar önermiştir.

Yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Halkevleri aracılığıyla hekimleri tıp terimlerinin Türkçe karşılıklarını araştırmaya çağırmıştır. Bu konudaki ilk yapıt 1944 yılında Bursa Ahmet Vefik Paşa Hastanesi KBB uzmanı DR. Şefik İbrahim İşçil ve Bursa Kız Lisesi Edebiyat öğretmeni Ali Ulvi Elöve'nin "Hekimlik Terimleri Üzerine Bir Deneme" başlıklı kitabıdır. Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan bu 973 sayfalık kitapta 12.162 Osmanlıca ve Fransızca terime Türkçe karşılık önerilmiştir. Dr. Şefik İbrahim İşçil halk dilinden ve memleketi olan Trakya'ya özgü ağızlardan Türkçe tıp terimleri oluşturmuştur. Bu eser çağı için çok yenilikçi bir yaklaşım ve girişimdir. Dr. Saim Ali Dilemre, 1945 yılında Tıp Terimleri Üzerine İki Konuşma

adlı yapıtında hastalık adlarına Türkçe karşılıklar önermiştir. Ord. Prof. Dr. Zeki Zeren 1946'da yayınlanan *Anatomi Sözlüğü*'ne yazdığı önsözde bu konuda şu ifadeleri kullanmıştır: “[...]. Dilimiz gibi terimlerimizi de Arapçadan kurtarma, Türkçeleri varsa kullanma, yoksa eski kaynaklardan araştırma, bulma, uygun bir şekilde yaratım, yerinde de milletlerarası kullanım şeklini dilimize uygun şekilde alma hareketinin ilim alanımızda yaygın olarak başlaması [...]. Latince, Türkçe ve Osmanlıca karşılıklı terimlerin bir araya toplanmasından meydana gelen bu eserin yarın ve gelecekte de eksiklikleri tamamlanarak, Türkçeleri daha zenginleştirilerek mükemmelleşeceğine şüphem yoktur” 1964 Yılında Ankara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi, Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakülteleri öğretim üyelerinin katıldığı ve Türk Dil Kurumu ile işbirliği yapan ve gönüllü olarak çalışan “Tıp Terimlerin Türkçeleştirme Komitesi” oluşturulmuştur. Daha sonra bu gönüllü kurul 1967 yılında, “Hekimlik Terimleri Sözlüğü Yürütme Kurulu” adını almıştır. Kurulda Tıp Fakülteleri, Türk Tıp Akademisi, Sağlık Bakanlığı, Türk Tabipleri Birliği, Dış Hekimliği ile Eczacılık Fakülteleri, TDK, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Klasik Filoloji Bölümü ve Milli Eğitim Bakanlığı temsilcileri yer almıştır. Ancak kurulun çalışmaları bir yayımla sonuçlanmamıştır.

15. Türk Dil Kurultayında konu yeniden gündeme gelmiş ve Türk Dil Kurumu içinde Hekimlik Terimlerini Türkçeleştirme Yarkurulu kurulmuş ve 1978 yılında “Hekimlik Terimleri Kılavuzu” yayımlanmış, 1980’de yeni basımı yapılmıştır.

Büyük ozan ve meslekdaşımız Dr. Ceyhan Atuf Kansu şu unutulmaz sözlerle hekimlik dilinin neden Türkçe olması gerektiğini çok güzel açıklamıştır:

“Yabancı terimlere dayanan bir bilim uygulamasını büyüye benzetebiliriz. Büyünün de uygulamada kendine özgü sözcükleri, terimleri, törenleri ve yalın halktan gizlenen kutsal dokunulmazlıkları vardır. Hekimliği de anadilden ayrılan terimlere uygularsanız, onu bir büyü haline getirirsiniz. O zaman bilim ile büyü arasındaki sınır kalkar. bilim de bir gizem, bir büyü olur.

Hekimlik dilinin yabancı terimleriyle karşılaşılmasına hekimliği bir büyü haline getirdiği için karşıyım ilk önce. Hekimlik bir bilim olarak, kendini büyüden ayıran genel dile, ulusal dile gereksinir; bir sanat, bir iyileştirme, sağaltma sanatı olarak da halkın buyruğundaysa terimlerini halk diline, ulusal dile uydurmak zorundadır.

Hiçbir bilimin, halk üstünde, insanlık üstünde bir yeri yoktur, her bilim halk içindir, insanlık içindir. Hekimlik dilinin Türkçeleşmesi için savaşımların temel ereği budur. Hekimliği büyüden, gizemden kurtarmak istiyorlar. Hekimlik dilinin Türkçeleşmesini isteyenler bu kuramı savlıyorlar (1977)”

Bir meslek sahibinin güncel bilgileri izlemesi için yabancı dil bilmesinin zorunluluğu açıktır. Bu amaçla, yabancı dil öğretilmesine yönelik olarak çeşitli yöntem ve kurumların kurulması kabul edilebilir. Ancak bir ulus yalnızca kendi dilinde kavramları en iyi anlayabilir ve anlatabilir.

1870’te başlayan Türkçe tıp eğitimine karşılık

1983'ten sonra Yüksek Öğretim Kurulunun izni ve özendirmesiyle kimi devlet ve vakıf üniversitelerinin tıp fakültelerinde İngilizce tıp eğitimi başlamıştır. Aynı fakültede Türkçe ve İngilizce eğitim yapılan iki grubun olması gibi bir yadırganacak durum olması yanında yabancı dilde yapılacağı belirtilen derslerin çoğunun Türkçe, sınavların İngilizce yapıldığı bilinmektedir. Hekim adaylarına yabancı metinleri okuyup anlama yetisini kazandırmanın başka yöntemleri vardır. Ayrıca klinik eğitimde yabancı dilde eğitimin uygulanmasının olanaksızlığı da ortadadır.

Tıp eğitiminde öğrencilere asıl kazandırılması gereken, bilimsel düşünme tutumu ile gerekli bilgi, beceri ve davranışlardır. Bilimsel düşünme tutumunun kazandırılması bilimsel ilerlemenin önünü açacaktır. İnsanın kendi dilinde düşünerek en etkin olacağı bilinen bir gerçektir. Bunun sağlanması ülke biliminin ilerlemesi için son derece önemlidir. Bilim dilimizi bilimimizle ilerletmedikçe yalnızca dili Türkçeleştirmek yetmez. Terimlerin Türkçelerini bulup kullanmak yanında kendi dilimizde bilim üretmek ve yayınlamak da gereklidir. Tıp eğitiminin Türkçe yapılması bunun için bir ön koşuldur.

KAYNAKLAR

1. Atmaca NS: Türk Hekimlik Dilinin Tarihsel Gelişimi. Güncel Gastroenteroloji, 2011; 15(2):132-132.

2. Berker N, Yalçın S: İmparatorluktan Cumhuriyet'e Tıbbiyenin ve Bir Tıbbiyelinin Öyküsü. Osman Cevdet Çubukçu'nun Yaşamı. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul, 2012.

3. İhsanoğlu E: Suriye'de Modern Osmanlı Sağlık Müesseseleri, Hastahaneler ve Şam Tıp Fakültesi. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

4. Papa FJ, Harasym P: Medical curriculum reform in North America, 1765 to the present: a cognitive science perspective. Academic Medicine, 1999; 74(2):154-164.

5. Saygılı S: Türk Kızılayı'nın Kurucularından: Kıvrımlı Dr. Aziz Bey. Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2011.